

Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΑΠΟ ΠΑΡΟΔΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΣΕ ΖΗΤΗΜΑ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΙΑΚΥΒΕΥΜΑΤΟΣ

Νικόλαος Κ. Ελευθερίου*

1. Πρόλογος

Ο επιστημονικός λόγος που αναδύθηκε και διαμορφώθηκε για τη μελέτη της μετανάστευσης στην Ελλάδα υπήρξε πεδίο σχεδόν αυτούσιας απορρόφησης και πιστής αντιγραφής θεωρητικών μοντέλων της αμερικάνικης ή δυτικοευρωπαϊκής εμπειρίας γύρω από την ερμηνεία της μετανάστευσης και της εγκληματικότητας που σχετίζεται και απορρέει από αυτήν. Η ελληνική περίπτωση της μετανάστευσης των τελευταίων δύο δεκαετιών ουδέποτε αποτέλεσε την πρωταρχική εμπειρική βάση, εκείνη τη θεωρητική αφετηρία και ιδεολογική πλατφόρμα μιας πρωτότυπης κριτικής προσέγγισης που να αναδεικνύει έναν αυθεντικό κοινωνιολογικό λόγο· έναν λόγο που να ενσωματώνει στην οπτική του τόσο το επίπεδο των ευρύτερων δομικών, συστημικών και θεσμικών αλλαγών, που συντελούνται στο οικονομικοκοινωνικό επίπεδο, όσο και τις επιμέρους πολιτισμικές ή άλλες ιδιαιτερότητες, που κυριαρχούν στο μικρόκοσμο των σχέσεων και δικτύων της κοινωνίας· έναν λόγο που να έχει ως απώτερο επιστημονικό ζητούμενο την επαναδιαπραγμάτευση των θεμελιωδών θεμάτων της ελληνικής κοινωνίας των δύο τελευταίων δεκαετιών.

Στο μακροεπίπεδο του ευρύτερου κοινωνικού χάρτη έχουμε να κάνουμε με μια διαδικασία μετασχηματισμού του ελληνικού κοινωνικού χώρου, μια παράμετρο της σύγχρονης ελληνικής κοινωνικής δομής, όπως αυτή σταδιακά διαμορφώθηκε από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. **Στο μικροεπίπεδο** των κοινωνικών δικτυώσεων και σχέσεων εστιάζουμε στον τρόπο με τον οποίο τα κοινωνικά υποκείμενα προσλαμβάνουν από τα διάφορα δίκτυα

*Ερευνητής Κοινωνιολόγος-Εγκληματολόγος, διδάκτορας του Τομέα Εγκληματολογίας, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

εξουσίας και κοινωνικού ελέγχου το γεγονός της μετανάστευσης. Εστιάζουμε στην ενεργοποίηση ενός άτυπου δικτύου κοινωνικού ελέγχου που έρχεται να δράσει συμπληρωματικά στα κενά και στις παραλείψεις ή αδυναμίες του επίσημου κοινωνικού ελέγχου δημιουργώντας έτσι έξω-θεσμικές μορφές θυματοποίησης και περιθωριοποίησης των μεταναστών. Μέσα σε αυτή την ευρύτερη επιστημολογική και θεωρητική προοπτική, ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα παρουσίαζε να αντλήσουμε ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα από τα εμπειρικά ευρήματα όπως αυτά προέκυψαν πρόσφατα από σχετική έρευνα του ΕΚΚΕ αναφορικά με τους παράγοντες επηρεασμού της επιχειρηματικότητας των ελλήνων εμπόρων στο εμπορικό κέντρο της Αθήνας.¹

2. Η θεωρητική προβληματική του αντικειμένου

Ένα από τα θεμελιώδη ζητήματα που απασχολούν την ελληνική κοινωνία τις δύο τελευταίες δεκαετίες είναι αυτό της μετανάστευσης. Αντικείμενο μελέτης του παρόντος άρθρου είναι να ικνηλατήσει τη διαλεκτική και δυναμική σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα σε ένα γεγονός, όπως αυτό της μετανάστευσης, και των επιμέρους παραγόντων που τυχόν επιδρούν, αλληλεπιδρούν και διαμορφώνουν τις στάσεις και αναπαραστάσεις των κοινωνικών υποκειμένων σε σχέση με αυτό. Μας ενδιαφέρει δηλαδή –στο πλαίσιο περιορισμών του παρόντος άρθρου– να αναδείξουμε πώς στον ελληνικό χώρο το ζήτημα της μετανάστευσης συγκροτείται, συσχετίζεται, κατασκευάζεται και εν τέλει επενδύεται το μανδύα ενός ιδεολογικού διακυβεύματος μέσα από τους διαύλους του θεσμικού και άτυπου κοινωνικού ελέγχου. Εστιάζουμε στο πώς αυτό το γεγονός «προβληματικοποιείται» μέσα από τους μικρομηχανισμούς και τις μακροδομές της εξουσίας, πώς διαχέεται στο συλλογικό κοινωνικό φαντασιακό, και εν τέλει αναδεικνύεται σε ιδεολογικό διακύβευμα δημόσιας τάξης και ασφάλειας στην πάταξη της εγκληματικότητας.

Το γεγονός της μετανάστευσης προσεγγίζεται από τα περισσότερα δυτικά ευρωπαϊκά κράτη ως μια «διακινδύνευση», ως «ένα κοινωνικό πρόβλημα»

1. Το παρόν άρθρο αποτελεί μέρος ερευνητικού έργου με επιστημονικά υπεύθυνη την Δρ. Ιωάννα Τσίγκανου με θέμα τη διεξαγωγή έρευνας για τους *Παράγοντες επηρεασμού της επιχειρηματικότητας στο πλαίσιο διαμόρφωσης της Αναπτυξιακής πολιτικής της Χώρας* το οποίο υλοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Πολιτικής Κοινωνιολογίας του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών στο πλαίσιο του προγράμματος «ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ» της Γενικής Γραμματείας Έρευνας και Τεχνολογίας του Υπουργείου Ανάπτυξης.

τις συνέπειες του οποίου «οφείλουμε» να «κανονικοποιήσουμε» και να «διαχειριστούμε» αστυνομικά και ποινικά. Θεωρούμε ως κοινωνικό πρόβλημα τις αρνητικές επιπτώσεις μιας ιδιαιτερότητας που αφορούν μέρος του πληθυσμού αλλά όχι άμεσα ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο. Ως ιδεολογικό διακύβευμα αναφερόμαστε σε εκείνες τις περιπτώσεις που ένα κοινωνικό πρόβλημα μετατρέπεται μέσω διαφόρων μηχανισμών σε πρόβλημα μέγιστης σημασίας για ολόκληρη την κοινωνία. (Σ.Τσίλη, 1995, σ.39). Σε αυτόν τον πολιτικό σχεδιασμό, ο ποινικός εγκλεισμός διαδραματίζει σημαίνοντα ρόλο στην «διαχείριση» της μετανάστευσης.

Η κοινωνία της διακινδύνευσης είναι μια κοινωνία εντατικού θεσμικού κοινωνικού ελέγχου που στοχεύει στον εντοπισμό, τον έλεγχο, υποταγή και απόταξη «επικίνδυνων» τάξεων από το κοινωνικό σύστημα (U. Beck, 1992, σ. 9-11). Στηρίζεται σε μια «λογιστική» κατηγοριοποίηση του πληθυσμού, στην διάχυση στο κοινωνικό σώμα ασαφών «διακινδυνεύσεων» μέσα από τους διακυβερνητικούς θεσμούς. Η διακυβέρνηση εστιάζει κυρίως στη διαχείριση αυτών των «διακινδυνεύσεων» και όχι στην αντιμετώπισή τους. Σε αυτή τη θεωρητική προοπτική, η έννοια της «κοινωνικής επικινδυνότητας» ορίζει συνεπώς ποιοι νομιμοποιούνται να είναι «εντός» και ποιοι «εκτός» μιας κοινωνίας. Η ανθρωπογεωγραφία του επίσημου κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα αφορά σε ένα ολοένα και διευρυνόμενο φάσμα ομάδων που από κοινωνικά υποκείμενα μετατρέπονται σε εν δυνάμει ποινικά αντικείμενα μέσα από μια ιδεολογικοπολιτική διαδικασία κατασκευής «διακυβευμάτων».

Η δεκαετία του 1990 υπήρξε για την Ελλάδα αφετηρία για μια σειρά από σημαντικές μεταβολές που συντελέστηκαν στο κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό πεδίο. Οι αλλαγές που βίωσε η Ελλάδα σε πολλά επίπεδα ήταν απόρροια της ετεροχρονισμένης, προβληματικής, ανολοκλήρωτης και ημιτελούς προσαρμογής της σε δεδομένα και συνθήκες που απασχόλησαν τις δυτικές κοινωνίες δεκαετίες πριν. Το γεγονός της μετανάστευσης στην Ελλάδα στα πρώτα του στάδια ήταν ένα ζήτημα που οικοδομήθηκε και κατασκευάστηκε από την υφιστάμενη οικονομική και πολιτική εξουσία με όρους ενός «παροδικού ιστορικού ατυχήματος».² Ως «παροδικό ιστορικό ατύχημα» ορίζουμε την προσέγγιση ή την τάση αντιμετώπισης της μετανάστευσης ως ένα συγκυριακό ή παροδικό ιστορικό επεισόδιο εφήμερου χαρακτήρα. Η μετανάστευση σε αυτό το πλαίσιο αποτέλεσε αντικείμενο διαχείρισης μέσα στα πλαίσια ασφυκτικών θεσμικών πρακτικών και στρατηγικών

2. Έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη, 2003.

κοινωνικού ελέγχου, ποινικοποίησης και καταστολής, μετατρέποντας τα κοινωνικά υποκείμενα σε ποινικά αντικείμενα παρέμβασης. Στον ελληνικό κοινωνικό χάρτη την τελευταία εικοσαετία συγκροτείται σταδιακά ένα διευρυμένο κοινωνικό υπόστρωμα που διογκώνεται και αποτελεί αντικείμενο διαχείρισης τόσο μέσα από το ποινικό όσο και από περιποινικό και παραποινικό πεδίο.³ Αυτό το υπόστρωμα αποτελείται σχεδόν αποκλειστικά από τις πληθυσμιακές ομάδες των εξαρτημένων χρηστών απαγορευμένων ουσιών και των μεταναστών (νόμιμων ή μη), οι οποίοι χαρακτηρίζονται ως ομάδες «υψηλού κοινωνικού κινδύνου» και η «διαχείρισή» τους ανάγεται σε ιδεολογικό διακύβευμα δημόσιας τάξης και ασφάλειας.

Ως ποινικό πεδίο ορίζουμε ένα πλέγμα από ευδιάκριτα αλλά αλληλένδετα υποσυστήματα με κοινό σκοπό, κοινή λειτουργική αποστολή, που διαθέτουν ορισμένη δομή και αλληλεπιδρούν για να παράγουν ένα αποτέλεσμα. Είναι το σύνολο εκείνων των επίσημων διαδικασιών, πρακτικών, νόμων, θεσμών καθώς και διοικητικών συστημάτων, ποινικών μηχανισμών, ιδεολογικών στρατηγικών (αστυνομία, εισαγγελία, ποινικά δικαστήρια, ποινική γραφειοκρατία, σωφρονιστικά καταστήματα), που έχει στη διάθεσή του το κράτος προκειμένου να διευθετήσει κατασταλτικά κάποια κοινωνικά προβλήματα, κάποιες αρρυθμίες που παρουσιάζονται στο κοινωνικό πεδίο.⁴ Ο περιποινικός τομέας ενσωματώνει τις διοικητικές δομές του συστήματος, όπως η υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων και η κοινωνική υπηρεσία της φυλακής. Ο παραποινικός τομέας ενσωματώνει όλες τις δημόσιες, κοινοτικές, ιδιωτικές υπηρεσίες και φορείς που δεν αποτελούν άμεσα κρίκο του ποινικού συστήματος, αλλά συνεργάζονται και συναντώνται με αυτό σε κάποιο στάδιο άσκησης του κοινωνικού ελέγχου. Τέτοιοι φορείς είναι οι κοινωνικές υπηρεσίες αποφυλακισμένων, ανηλίκων, οι θεραπευτικές μονάδες, οι οργανώσεις αρωγής των μεταναστών, τα κέντρα ψυχικής υγείας τοξικοεξαρτημένων και ψυχικά πασχόντων (Γ. Π. Νικολόπουλος, 2002, σ. 36). Λαμβάνει χώρα μια πολιτικο-ιδεολογική «διασπορά» ποινικών, περιποινικών και παραποινικών πρακτικών κοινωνικού ελέγχου και αποκλεισμού. Αυτό το «κοινωνικό υπόστρωμα» αποτελεί το πεδίο εφαρμογής επιμέρους συμπληρωματικών πρακτικών διαχείρισης που συνιστούν ένα συγκροτημένο τρόπο αντιμετώπισης των «κοινωνικών προβλημάτων» και της «κοινωνικής επικινδυνότητας», όπως

3. Ν. Ελευθερίου, 2008, «Σχέση οικονομικοκοινωνικών συνθηκών και ποινικού εγκλεισμού: Η περίπτωση της Ελλάδας», διδακτορική διατριβή, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, σ. 3-12.

4. Ό.π., σ. 27.

το εννοιολογικό περιεχόμενό τους προσδιορίζεται ιδεολογικά και πολιτικοοικονομικά κάθε φορά, και εσωκλείουν εκείνες τις κοινωνικές ομάδες, οι οποίες, σε κάθε συγκεκριμένη ιστορική φάση, ορίζονται από τις πολιτικοοικονομικές ελίτ ως «διακινδύνευση» και «απειλή» της δημόσιας τάξης και εσωτερικής ασφάλειας.

Η πρωταρχικότητα των πολιτικοοικονομικών δομών, η ιδεολογική κυριαρχία τους στη διαμόρφωση των ατομικών δράσεων, της κοινωνικής πραγματικότητας, των θεσμικών μορφωμάτων, καθορίζουν τόσο τη μορφή και το περιεχόμενο των κοινωνικών γεγονότων, που ορίζονται ως «κοινωνικά προβλήματα» ή «ιδεολογικά διακυβεύματα», όσο και των τιμωρητικών στρατηγικών που επιλέγονται για την επίλυσή τους. Σε αυτό το αέναο «πολεμικό» παιχνίδι, το κράτος εδραιώνει και αναπαραγάγει την κυριαρχία του στον κοινωνικό σχηματισμό μέσα από τον καταπιεστικό και ιδεολογικό μηχανισμό του.⁵ Το κράτος είναι ο δημιουργός και επιδιαιτητής στη διαδικασία οριοθετήσεων, νοσηματοδοτήσεων, εννοιοθετήσεων των κοινωνικών γεγονότων και των κοινωνικών σχέσεων καθώς και στην αναπαραγωγή τους. Υπό αυτό το πρίσμα, κάθε κοινωνικό γεγονός ορίζεται δυναμικά ως ιδεολογικό διακύβευμα από τη στιγμή που αυτό προκαλεί μια σειρά από αλυσιδωτές ασυμμετρίες οικονομικού, πολιτισμικού, πολιτικού, κοινωνικού χαρακτήρα στη λειτουργία και στην άσκηση της εξουσίας.

Σε αυτή τη θεωρητική προοπτική, όλες οι κοινωνικοοικονομικές σχέσεις είναι σχέσεις επιβολής και εξουσίας, άρα είναι στη ρίζα τους δομικά συγκρουσιακές. Κάτω από μια επίπλαστη, θνησιγενή, κοινωνική ειρήνη και συνοχή, διεξάγεται ένας διαρκής πρωτόγονος πόλεμος.⁶ Η πλειονότητα των επίσημων φορέων δημόσιου και πολιτικού λόγου υιοθετούν μια μονολιθική συλλογιστική, σύμφωνα με την οποία η μετανάστευση προσεγγίζεται και εν τέλει ορίζεται ως μια αυθύπαρκτη εξωγενής προβληματική οντότητα πέρα και έξω από το δεδομένο κοινωνικό πλαίσιο εκδήλωσης και δραστηριότητάς της και

5. Σύμφωνα με τον Λ. Αλτουσέρ όλοι οι μηχανισμοί του κράτους λειτουργούν συγχρόνως και με καταπίεση και με ιδεολογία, με τη διαφορά πως ο καταπιεστικός μηχανισμός του κράτους λειτουργεί με κυριαρχικό στοιχείο τη βία ενώ οι ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους λειτουργούν με κυρίαρχο την ιδεολογία (Λ. Αλτουσέρ, 1999, σ. 88).

6. Σύμφωνα με τον Μ. Φουκώ, η κινητήρια δύναμη των θεσμών και της τάξης είναι ο πόλεμος: «Η ειρήνη ακόμα και στα πιο μικρά γρανάζια της κάνει σιωπηρά πόλεμο. Ο πόλεμος αποτελεί τον ίδιο κωδικό της ειρήνης. Πολεμάμε λοιπόν ο ένας ενάντια στον άλλο, η κοινωνία ολόκληρη αποτελεί ένα πεδίο συνεχούς και αδιάλειπτης μάχης, στο πλαίσιο της οποίας συντασσόμαστε με τη μία ή την άλλη πλευρά. Ουδέτερο υποκείμενο δεν υπάρχει. Ο καθένας μας αναγκαστικά είναι αντίπαλος κάποιου άλλου» (Μ. Foucault, 2002, σ. 71).

ότι ως δομικό ενδογενές φαινόμενο της ελληνικής κοινωνίας. Αυτός ο λόγος αναπτύσσεται ως μια σύνθεση πολλαπλών απόψεων (πολιτικών, επιστημονικών, θρησκευτικών, οικονομικών), διαμορφώνεται μέσα από την ιδιαίτερη πολιτική των ΜΜΕ σε οικονομικό, οργανωτικό και επικοινωνιακό επίπεδο, και πραγματώνεται μέσα στις υφιστάμενες κοινωνικές, πολιτισμικές, πολιτικές και οικονομικές δομές εξουσίας, των οποίων αποτελεί ήδη μέρος.

Η θυματοποίηση των μεταναστών από τους επίσημους φορείς και τα άτυπα δίκτυα κοινωνικού ελέγχου είναι το τελευταίο στάδιο μιας πολιτικής διαδικασίας, ενός πολιτικού σχεδιασμού, που, αφού πέρασε από το κοινωνικοοικονομικό και πολιτισμικό πεδίο έγκρισης και αποδοχής, ενδυναμώθηκε και απέκτησε την απαιτούμενη κοινωνική νομιμοποίηση για τη θεσμική εφαρμογή της. Μια τέτοια πολιτική στρατηγική έρχεται να βαδίζει στα χνάρια μιας ενιαίας και συμπαγούς συντηρητικής ευρωπαϊκής αντίληψης περί της αντιμετώπισης της μετανάστευσης ως ιδεολογικού διακυβεύματος. Δεν εμφωλεύει δηλαδή στα στενά όρια του ποινικού συστήματος, αλλά διαχέεται και απλώνεται σε όλο το φάσμα των υφιστάμενων κοινωνικοοικονομικών δομών και δικτύων. Η ιδεολογική σύνδεση της μετανάστευσης με θέματα δημόσιας τάξης και ασφάλειας που επιτελείται από τις πολιτικές και κοινωνικοοικονομικές ελίτ έδωσε το απαραίτητο άλλοθι στην πολιτική εξουσία για να στοχοποιηθούν οι μετανάστες από τον επίσημο κρατικό μηχανισμό και να τους αποδοθούν πολλά κοινωνικοοικονομικά προβλήματα όπως η εγκληματικότητα, η ανεργία, οι ανισότητες, και η τρομοκρατία. Το ποινικό κράτος αναλαμβάνει να «εξουδετερώσει» πρώτα ιδεολογικά, μέσα από τους διάφορους ιδεολογικούς μηχανισμούς του, και μετά κατασταλτικά. Η ιδεολογική αποστολή του κράτους προηγείται της κατασταλτικής του πρακτικής την οποία προπαρασκευάζει και αποτελεί άμεση συνέχεια και προέκτασή της σε διάφορα ζητήματα τα οποία βαφτίζει ως «κοινωνικά προβλήματα». ⁷ Σε αυτό το πλαίσιο, η μεταναστευτική πολιτική ανάγεται και υπάγεται αποκλειστικά σε μια αντεγκληματική πολιτική, η οποία στοχεύει στην αποτελεσματική διαχείριση της μετανάστευσης και τη συρρίκνωση της λαθρομετανάστευσης.

7. Σύμφωνα με τον Μ. Φουκώ: «Ένας ηλίθιος τύραννος μπορεί να καθυποτάξει τους σκλάβους του δένοντάς τους με σιδερένιες αλυσίδες, αλλά ένας αληθινός πολιτικός άνδρας τους δένει πολύ πιο σίγουρα με την αλυσίδα των δικών τους ιδεών... πάνω στους απαλούς ιστούς του εγκεφάλου θεμελιώνονται οι πιο ισχυρές Αυτοκρατορίες» (Μ. Foucault, 2005, σ. 135).

3. Τα εμπειρικά ευρήματα

Μία από τις σημαντικότερες ίσως πτυχές της μετανάστευσης, που εντάσσεται στο παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο μελέτης, είναι δίχως άλλο η νέα οικονομική πραγματικότητα, όπως αυτή διαμορφώνεται με την εισροή των μεταναστών και την δραστηριοποίησή τους νόμιμα ή μη στην αγορά εργασίας, τη διείσδυση και εμπλοκή τους άμεσα ή έμμεσα στην εγχώρια επιχειρηματικότητα και ειδικότερα στο εμπορικό κέντρο της Αθήνας. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα επιστημονικά ευρήματα για τους αλλοδαπούς όπως προέκυψαν μέσα από πρόσφατη έρευνα η οποία κατέγραψε τον τρόπο επηρεασμού της επιχειρηματικότητας των Ελλήνων επιχειρηματιών που δραστηριοποιούνται στο εμπορικό κέντρο της Αθήνας.⁸ Η οικονομική παράμετρος της μετανάστευσης, στο πλαίσιο διεθνούς οικονομικής συγκυρίας, και η «ανάγνωση» του ζητήματος της μετανάστευσης με αφετηρία το οικονομικό πεδίο δεν αποκλείουν ούτε περιορίζουν μια ερευνητική μελέτη αποκλειστικά σε οικονομικοτεχνικά ή λογιστικά συμπεράσματα. Τουναντίον, μπορούν να αντληθούν συμπεράσματα ευρύτερης οπτικής, έχοντας ως βάση ερμηνείας ένα οικονομικό υπόστρωμα, αλλά διευρύνοντας τον ορίζοντα της μελέτης και σε άλλα πεδία, τα οποία αναδύονται ανάγλυφα μέσα από τις απαντήσεις και αποκρίσεις των ερωτώμενων-πρωταγωνιστών σε μια σειρά ερωτήσεων που τίθενται. Έτσι μπορούμε να οδηγηθούμε σε μια σειρά από υποθέσεις εργασίας οι οποίες ίσως να αποτελέσουν στο μέλλον γόνιμο επιστημονικό έδαφος για την περαιτέρω έρευνα στο ζήτημα της μετανάστευσης.

Χάριν εννοιολογικής σαφήνειας, πρώτα θα εισαγάγουμε ορισμένες διακρίσεις μεταξύ διαφορετικών κατηγοριών αλλοδαπών (Μ. Πετρονώτη, Α. Τριανταφυλλίδου, 2003, σ. 16-17). Οι μετανάστες, σύμφωνα με ένα γενικό ορισμό, θα λέγαμε ότι είναι υπήκοοι κρατών εκτός ΕΕ που έχουν εισέλθει νόμιμα ή μη στην Ελλάδα με σκοπό την εγκατάσταση και την ανεύρεση προσωρινής ή μόνιμης εργασίας. Οι εθνοτικοί Έλληνες ανήκουν εν μέρει στην κατηγορία «μετανάστης», εφόσον είναι ελληνικής καταγωγής και ασπάζονται το ορθόδοξο χριστιανικό δόγμα (π.χ. οι Βορειοηπειρώτες είναι Αλβανοί υπήκοοι, κυρίως από τη νότιο Αλβανία), αλλά αυτοπροσδιορίζονται και αναγνωρίζονται από το ελληνικό κράτος ως Έλληνες από εθνοτική και πολιτισμική άποψη. Οι αιτούντες άσυλο είναι υπήκοοι κρατών εκτός ΕΕ που εισέρχονται στην Ελλάδα νόμιμα ή μη ζητώντας να αποκτήσουν την ιδιότητα

8. Βλ. υποσημείωση 1.

του πρόσφυγα, επειδή (όπως ισχυρίζονται) φοβούνται ότι θα διωχθούν στη χώρα προέλευσής τους εξαιτίας της φυλετικής τους ταυτότητας ή πολιτικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων. Οι πρόσφυγες είναι αλλοδαποί που αποκτούν την ιδιότητα του πολιτικού πρόσφυγα από το ελληνικό κράτος ή από την ελληνική αντιπροσωπεία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. Οι παλιννοστούντες είναι υπήκοοι χωρών εκτός ΕΕ, οι οποίοι κατάγονται από την Ελλάδα ή περιοχές εκτός των συνόρων του ελληνικού κράτους που είχαν άλλοτε δεχθεί την επίδραση του ελληνικού πολιτισμού (δηλαδή μετανάστες από την περιοχή του Πόντου στη νότια ακτή της Μαύρης Θάλασσας μέχρι τις πρώην Σοβιετικές δημοκρατίες). Οι επαναπατρισθέντες Έλληνες μετανάστες είναι όσοι επιστρέφουν οικειοθελώς στην Ελλάδα μετά από μια περίοδο μόνιμης εγκατάστασης στο εξωτερικό. Τα μέλη αυτής της κατηγορίας μπορεί να είναι Έλληνες πολίτες ή να έχουν αποκτήσει την υπηκοότητα της χώρας που τους φιλοξένησε. Τα παιδιά των Ελλήνων μεταναστών ανήκουν στην κατηγορία αυτή. Να αναφέρουμε επίσης ότι με την έννοια «μεταναστευτικό καθεστώς» εννοούμε το σύνολο των θεσμικών και κοινωνικών δράσεων όλων εκείνων των φορέων (πολιτικών, συλλογικών, ατομικών) που εμπλέκονται και συγκροτούν την δεδομένη μεταναστευτική πραγματικότητα.

Μετά τις απαραίτητες εννοιολογικές διασαφηνίσεις, θα προχωρήσουμε τώρα στα κυριότερα ερευνητικά πορίσματα, κατά τη γνώμη του γράφοντος, τα οποία και παρουσιάζονται συνοπτικά, γιατί η ερευνητική εμπειρία, όσο συνεπής και αν προσπαθήσει να είναι, δεν δύναται να υποκαταστήσει τη βιωματική εμπειρία των ίδιων των εμπλεκόμενων κοινωνικών φορέων και υποκειμένων:

- **Κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά:** Το κυρίαρχο προφίλ των περισσότερων ερωτώμενων είναι ιδιοκτήτες μίας επιχείρησης (59,9%), κύριας απασχόλησης (93,7%), άντρες (59,7%), ηλικίας 24-65 ετών (92,3%), απόφοιτοι λυκείου (53,4%), παντρεμένοι με παιδιά (52,5%), και Έλληνες (98%). Ο κύριος λόγος που αποφάσισαν να δραστηριοποιηθούν στο ευρύτερο εμπορικό κέντρο είναι διότι το αξιολόγησαν ως καλή περιοχή με οικονομικά εμπορικά κριτήρια, εύκολα προσβάσιμο από την πλειονότητα του κόσμου με δημόσιες συγκοινωνίες. Θα λέγαμε, συνεπώς, ότι ο Έλληνας ιδιοκτήτης επιχειρηματίας, άντρας, έγγαμος, απόφοιτος λυκείου και σε ενεργή παραγωγική ηλικία είναι το κυρίαρχο δείγμα της έρευνας αυτής.
- **Οι μετανάστες-αλλοδαποί:** Το 73, 8% των ερωτωμένων δηλώνει ότι δεν απασχολεί αλλοδαπούς εργαζόμενους στην επιχείρησή του κυρίως γιατί δεν έτυχε ή δεν έχει ανάγκη (50%), ενώ ένα άλλο 50% είτε δεν αναγνω-

ρίζει κάποιο θετικό στοιχείο σε πιθανή συνεργασία με αλλοδαπό είτε δεν βρίσκει, την ίδια στιγμή που το 41% των ερωτώμενων βρίσκει διάφορα αρνητικά στοιχεία σε μια πιθανή συνεργασία τους με αλλοδαπούς. Το 69,4% δηλώνει ότι ο ίδιος και η οικογένειά του δεν ψωνίζει από καταστήματα αλλοδαπών είτε γιατί δεν τα εμπιστεύεται (47,5%), είτε γιατί δεν έτυχε ή δεν χρειάστηκε (30%). Το 80% των ερωτώμενων έχει είτε αρνητική είτε αδιάφορη γνώμη για τις ξένες επιχειρήσεις που υπάρχουν στην περιοχή του. Την ύπαρξη αλλοδαπών στην περιοχή την αξιολογεί θετικά το 11,6% και αρνητικά ή αδιάφορα 85% των ερωτώμενων. Ποσοστό 82% αξιολογεί αρνητικά ή αδιάφορα την ύπαρξη αλλοδαπών επιχειρηματιών στην περιοχή του και το 68% θεωρεί τους Κινέζους ως τη βασική εθνικότητα που δραστηριοποιείται επιχειρηματικά στην περιοχή.

- **Δημόσια ασφάλεια:** Το 41% των ερωτωμένων θεωρεί λίγο ή καθόλου ασφαλή την περιοχή λειτουργίας της επιχείρησης, στο 52% έχουν υποπέσει σχετικά συχνά ως πολύ συχνά (77%) στην αντίληψή του επιθέσεις κατά προσώπων στην περιοχή, ενώ στο 57,8% έχουν υποπέσει στην αντίληψή του παράνομες ενέργειες κατά καταστημάτων στην περιοχή της επιχείρησής του, ενώ θεωρεί τους Αλβανούς ως την εθνικότητα που είναι κυρίως υπεύθυνη για κάθε είδους επιθέσεις και παρανομίες (21%). Ως απειλή για τα εμπορεύματά τους θεωρούν τους χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών, την πληθμελή αστυνομική παρουσία και την αύξηση της εγκληματικότητας. Συνέπεια των παραπάνω είναι ποσοστό 50,8% να έχει ασφαλίσει τα εμπορεύματά του σε κάποια ασφαλιστική εταιρεία. Τέλος, ποσοστό 75% θεωρεί ότι δεν εισακούονται τα προβλήματά του από τις αρμόδιες υπηρεσίες του κράτους.
- **Πλανόδιοι μικροπωλητές:** Οι ερωτώμενοι έχουν για τους πλανόδιους μικροπωλητές αρνητική ή αδιάφορη γνώμη σε ποσοστό 81,2%, έχουν διαπιστώσει τη διενέργεια παραεμπορίου (76,2%) από συχνά έως πολύ συχνά, κάτι το οποίο τους δημιουργεί κάποιο είδους πρόβλημα (61,8%). Από την άλλη πλευρά, μόλις το 17,7% θεωρεί τους πλανόδιους μικροπωλητές τον πιο ισχυρό ανταγωνιστή τους. Οι ερωτώμενοι επιθυμούν τη λήψη αστυνομικών μέτρων για την εξαφάνιση του παραεμπορίου (57,6%), να τους επιβάλλει το κράτος κάποιας μορφής κυρώσεις (53,6%), ενώ, αφ' ενός, δεν επιθυμούν αυτοί οι πλανόδιοι να δραστηριοποιούνται ελεύθεροι (73,7%), αλλά δεν επιθυμούν να οδηγούνται και στις φυλακές (71,3%), αφ' ετέρου, επιθυμούν είτε να μεταφερθούν σε άλλη περιοχή (42,2%) είτε, κυρίως, να δημιουργηθούν ειδικό χώρο άσκησης της εμπορίας τους νόμιμα (82,5%). Το 21,2% επιθυμεί την απέλαση των πλανόδιων μικροπωλητών.

4. Γενικά συμπεράσματα

Από τα παραπάνω ευρήματα αυτό που μπορεί να εξαχθεί ως ένα πρώτο γενικό συμπέρασμα δεν είναι τόσο μια ξεκάθαρη ξενοφοβική τάση του Έλληνα επιχειρηματία έναντι του μετανάστη, όσο περισσότερο μια τάση παθητικής αδιαφορίας χρωματισμένης με έντονες αρνητικές στερεοτυπικές αναπαραστάσεις, που, ενδεχομένως, να αποτελέσει βάση και για ξενοφοβικές αντιδράσεις, οι οποίες, ίσως, και να υποκρύπτονται συνειδητά ή και να συνηθούνται σε ένα υπολανθάνον καθεστώς. Γι' αυτόν το λόγο, μια παγιωμένη αρνητική γνώμη που ενδεχομένως έχουν οι Έλληνες για τους αλλοδαπούς δεν είναι πάντα κάτι το ανικνεύσιμο ή μετρήσιμο σε κοινωνικές έρευνες. Αυτό που είναι ωστόσο αρκετά σαφές είναι η έλλειψη θετικής άποψης για το ρόλο του μετανάστη, όποιος και να είναι αυτός ο ρόλος, άποψη που μπορεί να κινείται σε ένα ευρύ σχετικά φάσμα, από την πλήρη αδιαφορία για τη θέση του στην ελληνική κοινωνία μέχρι και την κατηγορηματική αρνητική γνώμη γι' αυτόν.

Οι απαντήσεις των ερωτωμένων δείχνουν έλλειψη ανοχής και ελαστικότητας έναντι των αλλοδαπών, που εκδηλώνεται όχι τόσο μέσα από την ανάγκη για τιμωρία ή την απέλαση των μεταναστών, όσο με την αδιαφορία τους γι' αυτή την κοινωνική ομάδα, την οποία, ωστόσο, δεν θέλουν ή καλύτερα δεν δείχνουν μέσα από τις απαντήσεις τους να αντιμετωπίζουν ρατσιστικά. Από την άλλη μεριά, έχουν εσωτερικεύσει το γεγονός της μετανάστευσης ως ένα «κοινωνικό πρόβλημα» ή «απειλή», κάτι το οποίο διευκολύνει την εξουσία να το αναγάγει σε ιδεολογικό διακύβευμα δημόσιας τάξης.

Η μετανάστευση κατασκευάστηκε, οριοθετήθηκε και αντιμετωπίστηκε μέχρι τις ημέρες μας ως πρόβλημα και όχι ως κοινωνικοπολιτισμικό γεγονός. Ο τυπικός κοινωνικός έλεγχος και ένας άτυπος κοινωνικός ρατσισμός αντικατέστησαν μιαν μεταναστευτική πολιτική ένταξης των αλλοδαπών στην ελληνική κοινωνία. Η αντιμετώπιση των μεταναστών ως «κοινωνικό πρόβλημα» και κατόπιν η αναγόρευσή του σε ιδεολογικό διακύβευμα δημόσιας τάξης και ασφάλειας είναι η βασική στρατηγική διαχείρισης του κράτους γιατί εξυπηρετεί την εύρυθμη λειτουργία πολλών μηχανισμών και επιπέδων:⁹

9. Σύμφωνα με τον Μ. Φουκώ, η λέξη στρατηγική χρησιμοποιείται για να κατονομάσει την επιλογή των μέσων που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη ενός σκοπού, πρόκειται για την ορθολογικότητα που τίθεται σε λειτουργία για να επιτευχθεί ένας αντικειμενικός σκοπός. Ο αντικειμενικός σκοπός είναι να δράσεις πάνω σε έναν αντίπαλο με τέτοιο τρόπο ώστε ο αγώνας να είναι γι' αυτόν αδύνατος (Μ. Foucault, 1991, σ. 97-98).

Στο πολιτικό επίπεδο, οι πολιτικές πρακτικές και στρατηγικές του κράτους καθορίζουν πρωτίστως και στο μεγαλύτερο βαθμό τις εξελίξεις στο ευρύτερο κοινωνικό και οικονομικό πεδίο σε κάθε σύγχρονο καπιταλιστικό μετασχηματισμό. Έτσι και το φαινόμενο της μετανάστευσης υπήρξε αντικείμενο ενός πολιτικού σχεδιασμού και προγραμματισμού που πρώτα επεδίωξε να προσελκύσει αλλοδαπό φθηνό εργατικό δυναμικό από τις γειτονικές χώρες, και έπειτα σχεδίασε το μόνιμο κοινωνικό αποκλεισμό και περιθωριοποίηση των αλλοδαπών. Η ανυπαρξία μεταναστευτικής πολιτικής οδήγησε βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα σε σοβαρές παρενέργειες. Το ελληνικό κράτος, αφού πρώτα προκάλεσε τη μαζική εισροή αλλοδαπών σε μια χώρα που δεν είχε τις κοινωνικοοικονομικές υποδομές και προϋποθέσεις να δεχτεί και να αποδεχτεί εκατομμύρια στους κόλπους της ελληνικής κοινωνίας, στη συνέχεια τους εξώθησε σε ένα ημιπαράνομο καθεστώς κατηγοριοποιώντας τους ως «κοινωνικό πρόβλημα». Το κράτος όχι μόνο δεν απέτρεψε την ανεξέλεγκτη εισροή εκατομμυρίων αλλοδαπών που ήταν, εκ των πραγμάτων, αδύνατο να απορροφηθούν από την ελληνική οικονομική και κοινωνική ζωή, αλλά, αντίθετα, τους θεώρησε υπαίτιους για όλα σχεδόν τα κοινωνικοοικονομικά προβλήματα της χώρας. Η αυξημένη εκπροσώπηση και εμπλοκή των αλλοδαπών στο ποινικό σύστημα και στις ελληνικές φυλακές είναι η άμεση συνέπεια του πολιτικού σχεδιασμού της μη πλήρους ενσωμάτωσής τους στην κοινωνία. Η άποψη που επικρατεί, βάσει της οποίας η ανεργία, η εγκληματικότητα, η φτώχεια απορρέουν από την υπερβολική μετανάστευση, εξακολουθεί να κυριαρχεί στην επίσημη δημόσια σφαίρα και αναπαράγεται και σε όλο το φάσμα της κοινωνίας. Σε αυτήν τη θεωρητική προοπτική οφείλουμε να εντάξουμε και την ευρωκοινωνική πολιτική αντιμετώπισης των μεταναστών, η οποία αποσκοπεί, αφ' ενός, στη δόμηση ενός εσωτερικού ευρωπαϊκού χώρου «ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» (Γ. Π. Νικολόπουλος, 2005, σ. 323-332) αποστειρωμένου από ανεπιθύμητους εισβολείς (π.χ. μετανάστες) και, αφ' ετέρου, στο διαρκή και αποτελεσματικό έλεγχο των ήδη υπαρχόντων εντός των τειχών της.

Στο κοινωνικό επίπεδο, η Ελλάδα βίωσε για πρώτη φορά στη σύγχρονη ιστορία της την ανεξέλεγκτη μαζική εισροή αλλοδαπών. Ουσιαστικά γεννήθηκε στα σπλάχνα της ελληνικής κοινωνικής δομής μια νέα κοινωνική ομάδα, «οι άλλοι» η οποία εξαρχής διαφοροποιήθηκε από το υπόλοιπο κοινωνικό σώμα. Η κοινωνική ομάδα των μεταναστών χαρακτηρίστηκε με αρνητικά στερεότυπα και προκαταλήψεις από επίσημους και ανεπίσημους φορείς του δημόσιου λόγου παγιώνοντας ένα βαθύτατο κοινωνικό χάσμα, που μέσα στα επόμενα χρόνια νομοτελειακά θα δημιουργήσει οξύτατα κοινωνικά

προβλήματα. Έχει δημιουργηθεί, με άλλα λόγια, ένα σύγχρονο υποπρολεταριάτο στις παρυφές της ελληνικής κοινωνικής δομής, που βραχυπρόθεσμα θα απαιτήσει ίσα κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά, δικαιώματα και θα τροφοδοτήσει εντονότερες κοινωνικές συγκρούσεις, διότι κάτι τέτοιο θα έρθει σε άμεση αντιπαράθεση με τα υφιστάμενα οικονομικοκοινωνικά και πολιτικά συμφέροντα. Το ιδεολόγημα της δημόσιας εσωτερικής ασφάλειας που προέκυψε μετά την 11η Σεπτεμβρίου τροφοδότησε και τον ελληνικό κοινωνικό και πολιτικό χώρο με αισθήματα ανασφάλειας, λειτουργώντας ως νομιμοποιητική βάση για κατασταλτικές πολιτικές και πρακτικές αντιμετώπισης της μετανάστευσης. Ενεργοποιήθηκε σε όλες του τις πτυχές ο αστυνομικοποινικός μηχανισμός και ο ποινικός εγκλεισμός, και η κοινωνική περιθωριοποίηση των αλλοδαπών έρχεται ως βασική απαίτηση του κοινωνικού συνόλου, διότι έτσι ικανοποιούνται οι συλλογικές ψυχολογικές ανάγκες του για μια «καθαρή, ασφαλή και ομοιογενή» εθνικά, πολιτισμικά και θρησκευτικά ελληνική κοινωνία.

Στο οικονομικό επίπεδο, οι μετανάστες ως φθηνό ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό κατέλαβαν θέσεις στην παραοικονομία και προσέφεραν μαύρη εργασία σε τομείς όπως οι κατασκευές, τα ιδιωτικά νοικοκυριά, οι βιομηχανίες και ο γεωργικός τομέας. Η διατήρησή τους σε παράνομο καθεστώς ήταν προς όφελος τόσο του κράτους όσο και της κοινωνίας από οικονομική άποψη. Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική στοχεύει στη μετατόπιση προς την παρανομία ενός μεγάλου αριθμού μεταναστών που είχαν προηγουμένως ενταχθεί στις διαδικασίες νομιμοποίησης. Ενώ δεν υπάρχει η δυνατότητα νομιμοποίησης των μεταναστών που συνεχίζουν να είναι παράνομοι, αυξάνεται ο αριθμός των παράνομων μεταναστών λόγω των γραφειοκρατικών εμποδίων που αντιμετωπίζουν για να παραμείνουν νόμιμοι όσοι έχουν κατά το παρελθόν νομιμοποιηθεί. Ακολουθούμε μια αντίστροφη πορεία και επιδιώκεται να δημιουργηθούν οι όροι και οι συνθήκες αποχώρησης ενός υπολογίσιμου μέρους των αλλοδαπών από την Ελλάδα. Ο θεσμικός και άτυπος κοινωνικός έλεγχος των αλλοδαπών εξυπηρέτησε τόσο ως απειλή-προτροπή υπέρ της διατήρησης της παράνομης διαμονής και εργασίας τους, αλλά και προς τη συρρίκνωση των μισθών τους υπό το βάρος της απέλασης και σύλληψης. Πίσω από το επιχειρήμα ότι η Ελλάδα δεν «αντέχει» τόσους μετανάστες, ελλοχεύει ο φόβος αλλοίωσης των υφιστάμενων οικονομικοκοινωνικών συσχετισμών και ιεραρχήσεων της εθνικής κοινωνίας. Η μετανάστευση στο οικονομικό επίπεδο δεν δημιουργεί νέα προβλήματα, αλλά μάλλον αναδεικνύει με δραματικό τρόπο τα υπάρχοντα δομικά οικονομικοκοινωνικά προβλήματα.

Στο θεσμικό επίπεδο, παρατηρείται ένα σημαντικό κενό. Η κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα που βιώνει η Ελλάδα σήμερα τη διαφοροποιεί σε σχέση με τη δεκαετία του 1970 που ψηφίστηκε το Σύνταγμα. Τα ατομικά, κοινωνικά, πολιτικά δικαιώματα που κατοχυρώνει το Ελληνικό Σύνταγμα δεν αφορούν τους μετανάστες με αποτέλεσμα ο κοινός νομοθέτης να διαθέτει τη διακριτική ευχέρεια για τη θέσπιση σημαντικών αποκλίσεων από τη συνταγματική προστασία. Το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο όπως εξελίχθηκε ιστορικά¹⁰ μέχρι τις ημέρες μας και, παρά τις εξαγγελίες των υπευθύνων για μια εκ βάθρων αναθεώρηση της ισχύουσας κατάστασης, βρίθκει παρερμηνειών εφαρμογής, με συνέπεια όχι μόνο να μην ρυθμίζει τους ήδη υπάρχοντες λαθρομετανάστες αλλά ουσιαστικά να δρά αποτρεπτικά στην υποβολή αιτήσεων από την πλειονότητα των μεταναστών οι οποίοι επέλεξαν να παραμείνουν εκτός διαδικασίας νομιμοποίησης. Οι συνεχείς μεταβολές του θεσμικού πλαισίου ρύθμισης της μετανάστευσης αποτελούν ομολογία νομοθετικών κενών και ανεπαρκειών, ενώ είναι και αποτέλεσμα της προσαρμογής του νομοθέτη σε διαδεδομένες κοινωνικές πρακτικές. Είναι χαρακτηριστικό δε ότι σε αρκετές περιπτώσεις το κράτος και η διοίκηση αναγκάζονται να προσαρμόζονται στις κοινωνικές αυτές πρακτικές και πραγματικότητες, αναιρώντας πολλές φορές την ίδια τη φιλοσοφία του νομοθετικού πλαισίου. Από μια αστυνομοκρατική λογική αντιμετώπισης του φαινομένου περάσαμε σταδιακά σε διοικητικές και γραφειοκρατικές μεθόδους αντιμετώπισης, η διοίκηση και οι διοικητικοί μηχανισμοί ανακηρύχθηκαν από το κράτος ως ο μοναδικός συνομιλητής των μεταναστών. Η διοικητική ανεπάρκεια εξάλλου επιστρατεύεται πολύ συχνά από το ίδιο το κράτος ως ο βασικός λόγος διαιώνισης των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες στη χώρα μας. Η επαναλαμβανόμενη επίκληση του επιχειρήματος αυτού ωστόσο δεν πείθει. Αντίθετα αποτελεί έναν εδραιωμένο μύθο που υποκρύπτει την πραγματική φύση του μεταναστευτικού προβλήματος. Η κυβερνητική πολιτική παρέμεινε συνολικά εγκλωβισμένη στο ίδιο (αντι)μεταναστευτικό πλαίσιο. Ο νόμος 3536/2007 όχι μόνο δεν ικανοποίησε κανένα από τα βασικά αιτήματα των μεταναστών, αλλά, αντιθέτως, διατήρησε τη βασική συλλογιστική του προηγούμενου θεσμικού πλαισίου που θέλει τους μετανάστες να είναι όμηροι των εργοδοτών με συρρικνωμένα δικαιώματα ώστε να αποτελούν φτηνή εργατική δύναμη. Αντιθέτως, ουσιαστικά ζητήματα, όπως τα δικαιώματα των μεταναστών δεύτερης γενιάς, η εκχώρηση δικαιωμάτων οικογενειακής συνένωσης χωρίς ασφυκτικούς περιορισμούς, η κοινω-

10. Αναφέρουμε ενδεικτικά τους νόμους 2910/2001, 3386/2005, 3536/2007.

νική ένταξη με συγκεκριμένα μέτρα και δίχως αοριστολογίες, η άμεση άρση του αυστηρού και ανελεύθερου καθεστώτος απονομής ιθαγένειας κ.λπ. δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο ενασχόλησης των αρμόδιων υπουργείων. Τελικό συμπέρασμα όλων των παραπάνω είναι η επίδειξη ξενοφοβικών αντανακλαστικών του νομοθέτη, ο οποίος αντιλαμβάνεται τη μεταναστευτική πολιτική ως φιλανθρωπία με μοναδικό διαμεσολαβητικό σύνδεσμο τον επικεφαλής μιας δημόσιας υπηρεσίας.

Στο ιδεολογικό-συμβολικό επίπεδο, οι αυστηρές νομοθετικές ρυθμίσεις, ο αστυνομικός έλεγχος και ο ποινικός εγκλεισμός των αλλοδαπών αποτέλεσε την επίσημη εφαρμογή στην πράξη της διχοτομικής διάκρισης «Εμείς-Άλλοι». Σε όλα τα επιμέρους οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά δίκτυα και πεδία συνεχώς επιβεβαιώνεται, ενδυναμώνεται και παγιώνεται η πολωτική αυτή πρακτική που νομιμοποιεί και επιβραβεύει τη διαφορετικότητα-ετερότητα στο πεδίο των δικαιωμάτων και προνομίων, διαχωρίζοντας εμπράκτως μέσα από τον ποινικό εγκλεισμό και τις διοικητικές απελάσεις τους αλλοδαπούς από τα υπόλοιπα κοινωνικά υποκείμενα. Οι πρακτικές αυτές ορίζουν τον «άλλο» με αρνητικά κριτήρια, θεσμοθετώντας και νομιμοποιώντας διακρίσεις εις βάρος του που αποτρέπουν την ισότιμη συμμετοχή στην οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική ζωή ενισχύοντας τα όρια ανάμεσα στην κυρίαρχη εθνική ομάδα και τους μετανάστες.

5. Σύνοψη

Η ανάλυση που προηγήθηκε αποπειράθηκε στο πλαίσιο των περιορισμών του παρόντος άρθρου να αναδείξει ότι το γεγονός της μετανάστευσης στην ελληνική περίπτωση αντιμετωπίστηκε από την αρχή με όρους ενός συγκυριακού «ιστορικού επεισοδίου», στα πλαίσια του οποίου το κράτος προσπάθησε να το διαχειριστεί μέσα σε μια προοπτική θεσμικής και κοινωνικής περιθωριοποίησης των μεταναστών.¹¹ Έτσι δικαιολογείται το γεγονός ότι οι απελάσεις από τις επιχειρήσεις της αστυνομίας έφθασαν το διάστημα 1991-2003 τα 2.500.000 από τους οποίους οι 2.000.000 ήταν Αλβανοί (Ι. Κούρτοβικ, 2001,

11. Σύμφωνα με την Δρ. Α.Τριανταφυλλίδου, η μόνη παρανομία που διέπραξαν οι μετανάστες είναι ότι παραβιάζουν τη νομοθεσία περί μετανάστευσης μη έχοντας απαραίτητα χαρτιά για την είσοδο και την παραμονή στη χώρα. Δεν εμπλέκονται σε άλλες παράνομες πράξεις. Ο όρος λοιπόν «παράτυποι» κατ'αντιστοιχία με τον αγγλικό «undocumented» ή «irregular» είναι πιο σωστός από το «παράνομος».

ο. 168). Επιπροσθέτως, τα έτη 2006-2007 συνελήφθησαν στην ξηρά από την αστυνομία 190.000 μετανάστες κατά την προσπάθεια εισόδου τους στην Ελλάδα, ενώ από τη θάλασσα συνελήφθησαν για τα ίδιο χρονικό διάστημα από το Λιμενικό 10.000 άνθρωποι.¹² Συνακολούθως για το χρονικό διάστημα 1998-2005 στις ελληνικές φυλακές ποσοστό 45% είναι αλλοδαποί.¹³ Αυτή η πρακτική εκ μέρους του ελληνικού κράτους γέμισε με αλλοδαπούς τους χώρους κράτησης και τα αστυνομικά κρατητήρια και επαληθεύει στην πράξη πως το κοινωνικό γεγονός της μετανάστευσης δεν αντιμετωπίζεται πια ως ένα παροδικό ιστορικό ατύχημα, αλλά οικοδομείται με όρους και συνθήκες ιδεολογικού διακυβεύματος της δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Όλα τα παραπάνω εντάσσονται σε μια ευρύτερη θεματική προβληματική της εγκληματολογίας του κοινωνικού ελέγχου, η οποία ως βασικό ζητούμενο οφείλει να έχει τη μελέτη και ερμηνεία των λειτουργιών του κοινωνικού ελέγχου στο ευρύτερο ομοιογενοποιημένο ευρωπαϊκό κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο.¹⁴

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αλτουσέρ Λ., 1999, *Θέσεις, 1964-1975: Ιδεολογία και ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους*, Αθήνα, Θεμέλιο-Σύγχρονη Σκέψη.
- Foucault M., 2002, *Για την υπεράσπιση της κοινωνίας*, Αθήνα, Ψυχογιός.
- Foucault M., 1976, *Επιτήρηση και τιμωρία: Η γέννηση της φυλακής*, Αθήνα, Ράππα.
- Foucault M., 1991, *Η μικροφυσική της εξουσίας*, Αθήνα, Ύψιλον.
- Foucault M., 1999, *Ο μεγάλος εγκλεισμός: Το πείραμα της ομάδας πληροφόρησης για τις φυλακές*, Αθήνα, Μαύρη Λίστα.
- Κασιμάτη Κ. (επιμ.), 2003, *Πολιτικές μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης*, Αθήνα, Gutenberg.
- Κοντιάδης Ξ. (επιμ.), 2005, *Ασφάλεια και δικαιώματα στην κοινωνία της διακινδύ-*

12. Εφημερίδα *Τα Νέα*, 7-12-2007, άρθρο των Π.Θεοδωρακόπουλου/Χ.Μανωλά με θέμα: «Το ποτάμι των εξαθλιωμένων».

13. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, Σωφρονιστική Δικαιοσύνη έτη 1998-2005.

14. Ο Μ. Φουκώ εξηγεί ότι οφείλουμε να σκεφτούμε από την αρχή τη σημασία της τιμωρίας, τι είναι τιμωρία, τι τιμωρούμε, γιατί τιμωρούμε, και τελικά πως τιμωρούμε... Το θέμα είναι το εξής: Να γίνει μια κριτική του συστήματος που να εξηγήει τη διαδικασία με την οποία η κοινωνία σπρώχνει προς το περιθώριο ένα μέρος του πληθυσμού. Αυτό είναι το ζήτημα» (Μ. Φουκώ, 1999, σ. 46).

- νευσης, Αθήνα, Σάκκουλας.
- Μπάγκαβος Χ., 2003, «Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική», *Τετράδια ΙΝΕ*, τόμ.15, Αθήνα, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.
- Νικολόπουλος Γ.Π, 2002, *Κράτος, ποινική εξουσία και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Μια εγκληματολογική προσέγγιση*, Αθήνα, Κριτική.
- Νικολόπουλος Γ.Π, 2008, *Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως φορέας αντεγκληματικής πολιτικής*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Νικολόπουλος Γ.Π, 2001, «Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης: μια αμφιλεγόμενη διαδικασία», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 2001, τόμ. 4, αρ. 2, σ. 177-183.
- Νικολόπουλος Γ.Π, 1993-1995, «Φυλακή και τοπική κοινωνία. Από τη «σωφρονιστική» μεταρρύθμιση στα τοπικά κοινωνικά δίκτυα», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τόμ. 11-16, σ. 307-325.
- Νικολόπουλος Γ.Π, 2005, «Κατασκευάζοντας έναν ευρωπαϊκό χώρο “ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης”. Το πρόγραμμα της Χάγης και τα διακυβεύματα μιας υπερκρατικής βαθμίδας ελέγχου», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τόμ. 3, σ.3 23-332.
- Παναγιωτόπουλος Ν., 2001, *Η πίστη στην τάξη. Συμβολή στην ανάλυση της διατήρησης της τάξης*, Αθήνα, Πατάκης.
- Παύλου Μ., 2004, *Η Ελλάδα της μετανάστευσης*, Αθήνα, Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων, Κριτική.
- Πελαγίδη Θ., 2000, *Ο φόβος του ξένου στην αγορά εργασίας: ανοχές και προκαταλήψεις στην ανάπτυξη*, Αθήνα, Πόλις.
- Πετμεζίδου Μ., 2004, *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα, Εξάντας.
- Φαγαδάκη Ε. κ.ά. (επιμ.), 2005, *Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας 2003-2004*, Αθήνα, ΕΚΚΕ-Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής.
- Wacquant L., 2001, *Οι φυλακές της μιζέριας*, Αθήνα, Πατάκης.

Ξενογλώσση

- Beck U., 1992, *Risk society. Towards a new modernity*, London, Sage.
- Cohen S., 1985, *Visions of social control: Crime, punishment and classification*, Cambridge, Polity Press.
- Cohen S., 1995, *Punishment and social control*, New York, Aldine de Gruyter.
- Cohen S., 1979, «The punitive city: notes on the dispersal of social control», *contemporary crises*, vol. 3, σ. 339-364.
- Crowther C., 2000, «Thinking about the underclass: towards a political economy of policing», *Theoretical Criminology*, vol. 4, no 2, σ. 149-167.
- De Giorgi A., 2006, *Re-thinking the Political economy of Punishment*, Aldershot, Ashgate.
- Garland D. and Young P., 1983, *The Power to Punish*, London, Heinemann.

- Garland D., 2001, *The culture of control: Crime and social order in contemporary society*, Oxford, Oxford University Press.
- Garland D., 2001 *Mass imprisonment: Social causes and consequences*, London, Sage.
- Garland D., 1990, *Punishment and modern society: A study in social theory*, University of Chicago Press and Oxford University Press.
- Garland D. and Duff R.A., 1994, *A reader on punishment*, Oxford, Oxford University Press.
- Garland D., 1985, *Punishment and welfare: A history of penal strategies*, Heinemann/Gower.
- Garland D. and Sparks R., 2000, *Mass imprisonment: Social causes and consequences*, London, Sage.
- Garland D., 2000, «The culture of high crime societies: some predictions of recent “Law and Order” policies», *The British Journal of Criminology*, vol. 40, no 4.
- Garland D., 1997, «Governmentality and the problem of crime: Foucault, criminology, sociology», *Theoretical Criminology*, vol. 1, no 2.
- Garland D., 1992, «Criminological knowledge and its relation to power: Foucault’s genealogy and criminology today», *The British Journal of Criminology*, vol. 32, no 4.
- Garland D., 1991, «Sociological perspectives on punishment», *Crime and Justice*, vol. 14.
- Garland D., 1990, «Frameworks of inquiry in the sociology of punishment», *The British Journal of Criminology*, vol. 41.
- Garland D., 1996, «The limits of the sovereign state. Strategies of crime control in contemporary society», *The British Journal of Criminology*, vol. 36, no.4.
- Heffernan W.C., 2000, *From social justice to criminal justice: Poverty and the administration of criminal law*, New York, Oxford University Press.
- Melossi D., 1990, *The state of social control: A sociological study of concepts of state and social control in the making of democracy*, Cambridge, Polity Press.
- Phillipson M., 1971, *Sociological aspects of crime and delinquency*, London, Routledge and Kegan Paul.
- Quinney R., 1974, *Critique of legal order: Crime control in capitalist society*, Boston, Little Brown.
- Simon J., 1992, *Poor discipline: Parole and the social control of the underclass 1890-1990*, Chicago, Chicago University Press.
- Taylor I., Walton P. and Young J., 1973, *The new criminology: For a social theory of deviance*, London, Routledge and Kegan Paul.
- Taylor I., 1999, *Crime in context: A critical criminology of market societies*, Oxford, Polity Press.
- Young J., 1999, *The exclusive society: Social exclusion, crime and difference in late modernity*, London, Sage.

- Wacquant L., 2002, «From slavery to mass incarceration: Rethinking the race question in the U.S», *New Left Review*, vol.13 (Ιαν./Φεβ. 2002), σ. 41-60.
- Wacquant L., 2000, «The new peculiar institution: on the prison as surrogate ghetto», *Theoretical Criminology*, vol. 4(3), σ. 377-389.
- Wacquant L., 1999, «Suitable enemies: Foreigners and immigrants in the prisons of Europe», *Punishment and Society*, vol. 1, no 2, σ. 215-222.
- Wacquant L., 1999, «How penal sense comes to Europeans: Notes on the transatlantic diffusion of the neo-liberal doxa», *European Societies*, vol. 1, no 3, σ. 319-352.